

A képen Déry Tibor a Petőfi körben

Tánczos Gábor

1956 sokat ígérő tavaszán és őszén a fiatal budapesti értelmiség a Petőfi Körtől várta a megújodást. Nyártól a Petőfi Kör hatása már a nagyobb vidéki városokat is elérte. Tánczos Gábor nélkül nem lett volna Petőfi Kör, az ő személyes érdeme, hogy a fiatal értelmiségiek vitafóruma beírta magát a magyar történelembe.

Tánczos Gábor, aki a Petőfi Kör titkáráként írta be nevét a legújabb kori magyar történelembe, 1928. április 2-án született Budapesten. Apja, Tánczos Ernő Baján volt festékkereskedő, s mint az ötvenes években írott életrajzaiból tudjuk, hat alkalmazottnál sohasem foglalkoztatott többet. Az üzlet kényelmes polgári életet biztosított: az édesanya nem dolgozott, s a fiú iskoláztatása sem okozott gondot, akit - noha zsidó vallásúak voltak - a bajai III. Béla Cisztercita Gimnáziumba írtak. Ma már nehéz kideríteni, hogy a zsidó polgári környezetben nevelkedő és katolikus gimnáziumban tanuló fiúra miként hatott a negyvenes évek elején a kor baloldali irodalma: Tánczos a szociáldemokrata Népszavát, valamint a majdani parasztpárti Szabad Szót olvasta, és megismerkedett a falukutatók könyveivel is. Ekkor formálódtak baloldali nézetei, melyekben egész életében a szocialista és a népi gondolkodók hatása ötvöződik. 1944 tavaszán édesanyjával együtt deportálták. "Szerencséjére" nem haláltáborba került, hanem Bécsbe, ahol orvos nagybátyja elérte, hogy egy koncentrációs táborhoz csatolt kórházban dolgozhasson betegszállítóként. Bár így is állandóan éhezett és életveszély fenyegette, mégis nagyobb esélye volt a háború túlélésére. Apja azonban elpusztult a munkaszolgálatban.

Nem meglepő, hogy a politikai és társadalmi problémákra már a háború előtt is érzékeny fiatalember 1945-ben Bajára visszatérve azonnal a politika felé fordult. Részt vett a kommunista párt befolyása alatt álló helyi MADISZ-szervezet létrehozásában, és már ősszel belépett a Magyar Kommunista Pártba. Amikor országszerte megkezdődött a népi kollégiumok szervezése, Baján az alapítók között találjuk. Politikai pályája a városban igen gyorsan felívelt: 1946-ban az MKP bajai szervezetében ifjúsági titkár, a párt városi vezetőségének tagja és hamarosan az MKP megyei ifjúsági titkára lett. A MADISZ és a kommunista párt ifjúsági vezetői hamar felfigyeltek a szüntelenül lángoló, minden mozgalmi munkát vállaló, a magánéletére fittyet hányó fiatalemberre. A mozgalom és a pártmunka számára ígéretesnek tűnő kádert hamarosan "kiemelték" és a fővárosba irányították.

1946 őszén a legendás Györffy Kollégium egyik legfiatalabb tagja Budapesten (később a Petőfi Sándor Népi Kollégiumban lakik), s hamarosan a középiskolások - nyilvánvalóan kommunista vezetésű - "rétegszervezetének", a Magyar Diákok Nemzeti Szövetségének, a Diákszövetségnek egyik vezetője, végül főtitkárhelyettese. Függetlenített funkcionáriusként dolgozott, bejáratos volt az ifjúsági szervezetek központjába, és természetesen jól ismerték, sőt becsülték az MKP ifjúsági titkárságán is. Megbízhatóságában és párhűségében senki sem kételkedett, amit önfeláldozó és a magánélettel alig törődő, aszketikus életvitele meg is alapozott.

Érettségi után beiratkozott ugyan az akkor még Pázmány Péter Tudományegyetem filozófia szakára - egyetemi indexét Lukács György, Szalai Sándor, Hajnal István, Kosáry Domokos, Kövendi Dénes írták alá -, de életét (természetesen) mégsem a tanulás, hanem "a" mozgalom töltötte ki. A nagy tisztogatások során őt is fokozott bizalmatlanság vette körül: egyrészt "osztályhelyzete" miatt, másrészt, mert éppen a Rajk-pert követő kényes időszakban nem volt elég "éber". 1950-ben még részt vett ugyan a DISZ, a szovjet Komszomol mintájára létrehozott egységes pártifjúsági szövetség megalakításában, de szerepe egyre jelentéktelenebbé vált, sőt 1951-ben el is bocsátották az ifjúsági szervezet apparátusából, és állás nélkül maradt. Visszairatkozott az egyetemre, ahol 1953-ban kitüntetéses oklevelet szerzett. Miután a részleges autonómiára törekvő népi kollégiumokat - úgymond pártellenes mivoltuk miatt -

felszámolták, állami diákotthonban lakott, és élete ekkoriban semmiben sem különbözött szegény sorsú diáktársaitól. Az egyetem befejezése egybeesett az országban végbement alapvető politikai fordulattal. A Nagy Imre-kormány teremtette enyhültebb légkörben tanársegéddé nevezték ki az ELTE filozófia tanszékére. Részleges rehabilitálásának fogható fel, hogy 1954-ben visszahívták az ifjúsági szervezetbe, és egy éven keresztül a DISZ főiskoláján filozófiát tanított.

Tánczos Gábor igazi politikai pályafutását az 1953-as fordulat alapozta meg. Elsők között volt a fiatal kommunista vezetők és értelmiségiek sorában, aki felismerte, hogy politikai és erkölcsi kötelessége dönteni Rákosi és bűnöző klikkjének gyilkosságokkal terhes, gazdasági kérdésekben ostoba, magyarságellenes politikája és Nagy Imre megújulási törekvései, reformista elképzelései között. Tánczos ekkor életre szólóan határozta el, hogy Nagy Imre politikája és barátai mellett van a helye. Számos egykori funkcionáriustársával ellentétben nem követte a párt évente többször is változó "vonalát", hanem a rá jellemző következetességgel, makacssággal és állhatatossággal tartott ki Nagy Imre oldalán.

Amikor 1955 elején napirendre került, hogy a DISZ égisze alatt Budapesten létrejöjjön egy értelmiségi ifjúsági klub és vitakör, a DISZ irányítói Tánczost szemelték ki vezetőjének, aki mozgalmi tapasztalatai, kitűnő kapcsolatteremtő és szervezőképessége, ismertsége és műveltsége révén erre teljesen alkalmasnak tűnt. A DISZ vezetői akkor úgy vélték, hogy Tánczos mint marxista képes lesz ellensúlyozni a Petőfi Kör néven megalakuló vitaklub kezdeményezésekor jelentkező "polgári" és nemzeti tendenciákat is.

Tánczos azonban ekkor már tudta, hogy mit akar. S bár 1955-ben, Rákosi időleges restaurációja idején még nem volt lehetőség arra, hogy a Petőfi Körben a lassan gyülekező fiatal budapesti értelmiség őszintén és nyíltan fejtse ki véleményét, a moszkvai XX. kongresszus felszabadító hatására hirtelen tere nyílt a politikai cselekvésnek. 1956 áprilisában a Petőfi Kör - elsőként az országban - jugoszláv irodalmi estet rendezett. Ott elmondott üdvözlőbeszédében Tánczos oly módon tett hitet a két nép barátsága mellett, hogy szavait két év múlva még az ellene indított per vádiratában is megemlítték. 1956-ban több cikkben, nyilatkozatban és tanulmányban is kifejtette politikai álláspontját. Különös nyomatékkal hangsúlyozta az ötvenes években mesterségesen szétválasztott, baloldali hagyományú, népi (nagyraoszt kollégista) és kispolgári származású fiatal értelmiség újbóli összefogásának fontosságát a XX. kongresszus céljainak szellemében.

1956 tavaszán és őszén zajlott a Petőfi Kör (ma már legendás és hét kötetben hozzáférhető) tizenkét jelentős vitája. Tánczos ötlete volt a viták merőben szokatlan, kötetlen formája: a hosszú és általában közhelyekkel zsúfolt bevezető előadás helyett az összegyűlt közönség azonnal hozzászólhatott a címben megjelölt témához, vagy kérdéseket intézhetett a vitavezető szakemberekhez. Tánczos ritkán szólalt meg, politikai szerepe elsősorban a viták előkészítésében, az előadók felkérésében, a szereplők közötti közvetítésben és a hivatalos apparátussal folytatott egyeztetésben merült ki. Rövid felszólalásaiban legtöbbször közvetített, hiszen mindvégig tudta, hogy a Petőfi Kör és ő maga is a tűzzel játszik: Rákosi és még hatalmon lévő csoportja 1956. júniusban az ellenzéki írók mellett a Petőfi Kör fiatal értelmiségében látta a legfőbb veszélyt.

A Petőfi Kör politikai tevékenységének csúcsa vitathatatlanul a június 27-én rendezett sajtóvita volt. A Tiszti Ház Váci utcai nagytermében, az épületben, az udvaron és az utcán majdnem hétezeren gyűltek össze, hogy meghallgassák a sajtószabadságért szót emelő írókat, újságírókat, és követeljék Rákosi menesztését. A nyílt politikai tüntetésbe torkolló vitát az egypárti diktatúra logikája szerint csak a megtorlás követhette. 1956 nyarán Gerő Ernő Andropov akkori budapesti szovjet nagykövetnél jelentette fel Tánczost, Andropov pedig egyenesen Hruscsovot tájékoztatta a Petőfi Kör és Tánczos szerepéről. Rákosi, a párt és a DISZ vezetői tomboltak, a párt Központi Vezetősége rendkívüli ülésén bélyegezte meg a Petőfi Kör párt- és népellenes aknamunkáját, de Rákosi pozíciója már gyengült: a Petőfi Kör nem tudták betiltani, és a tervezett letartóztatások végül elmaradtak. A Petőfi Kör vezetősége - a kommunista pártok történetében szinte egyedülállóan - nem volt hajlandó önkritikát gyakorolni. 1956 őszén - Rákosi leváltása után - folytatódtak a viták, és már nyíltan ki lehetett állni Nagy Imre személye mellett. Tisztító szenvedéllyel című cikkében Tánczos a Nagy Imre iránti szeretetet és tiszteletet állítja szembe a személyi kultusszal. Mérnökök, közgazdászok, pedagógusok, iparművészek, agrárszakemberek és mások folytatták a tavaszi vitákat, lassan - mint kiderült, nagyon is lassan - készülve egy új reformkormány programjának kidolgozására. Október 23-án este az orvosok még vitakoztak az egyetemi Gólyavárban, amikor a rádiónál már folytak a harcok.

Tánczost - akárcsak Nagy Imre híveit, a pártellenzéki értelmiségiek legtöbbjét - váratlanul érte az események gyors radikalizálódása. A forradalom kitörése előtti napokban még a DISZ szervezeti és politikai megújítását tervezte barátaival - később e tevékenységét is ellenforradalmi szervezkedésnek minősítették -, az október 23-ai demonstráción már együtt vonult a tüntetőkkel, a Bem-szobor talapzatán - filmfelvétel tanúsítja - a Szózatot szavaló színész mellett állt, de technikai lehetőség híján már nem tudott szólni a tömeghez.

A forradalom első napjaiban Nagy Imrének próbált segítséget nyújtani a pártközpontban, és mivel Nagy Imre miniszterelnöki kinevezése után céltalannak vélte a fegyveres harc folytatását, békéltető rádiófelhívással fordult a harcolókhoz. Ugyanakkor - Nagy Imre több elvbarátjával és a Petőfi Kör vezetőinek többségével együtt - bírálta Nagy Imre politikájának következetlenségeit. Jelenléte szinte elviselhetetlenné vált a megújulásra képtelen és hatalmához reménytelenül ragaszkodó funkcionáriusok között a pártközpontban. Gerő Ernő dühödten utasította ki az épületből, őt téve felelőssé az "ellenforradalmi lázadás" kirobbanásáért.

Amikor a Nagy Imre-kormány október 28-án jogosnak ismerte el a nemzeti felkelés céljait, Tánczos az Eötvös Loránd Tudományegyetem központi épületében részt vett a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának megszervezésében, s a Petőfi Kör nevében aláírta annak felhívását. Sokan úgy vélték, a vitakörként létalapját vesztett Petőfi Körre szükség lehet a forradalom konszolidációja után is, mint a demokratikus kibontakozást szolgáló és a koalíciós kormányt stabilizáló csoportosulásra, amely tekintélyt vívott ki a sztálinista diktatúra elleni harcban. A kör újjáalakítására tett kísérlet késeinek bizonyult, mert a november 3-ai deklaráció közzétételét megakadályozta a másnap reggeli szovjet invázió.

Tánczos ekkor feleségével, Bácskai Verával a jugoszláv diplomácia hívására csatlakozott Nagy Imréhez, és menedéket kapott a követségen, ahonnan a többiekkel együtt a mátyásföldi

KGB-parancsnokságon át a romániai Snagovba hurcolták. Barátaival együtt visszautasított minden kompromisszumot. A követségről kiküldött egyetlen írásbeli üzenete az ellene emelt vád egyik súlyos pontja lett. 1957. március 17-én Snagovban a magyar Belügyminisztérium különítménye letartóztatta, és társaival repülőgépen - megbilincselve és leragasztott szemmel - a BM vizsgálati osztályának Gyorskocsi utcai fogdájaiba szállították.

Először önálló pert terveztek ellene, ám - 17 hónapi előzetes letartóztatás után, Nagy Imre és társai kivégzését követően - Haraszi Sándorral és Fazekas Györggyel állították a Legfelső Bírósági Népbírói Tanácsa elé, amely a hírhedt Vida Ferenc elnökletével 1958. augusztus 18-án jogerősen 15 évi börtönre ítélte. Börtönbüntetését - osztályhelyzetére való tekintettel - a különösen szigorított márianosztrai intézetben töltötte.

1962 tavaszán kegyelemmel szabadult. Szabadulása után nehezen illeszkedett bele a megváltozott társadalmi helyzetbe. Néhány éven át esti gimnáziumban tanított irodalmat, majd - iskolai tapasztalatait is felhasználva - az akkor fellendülő szociológiai kutatásokba kapcsolódott be, pedagógusok és diákok olvasási szokásait vizsgálta. Amikor a hetvenes évek elején lassan lehetővé vált az egykor erőszakkal felosztatott és megbélyegzett, Tánczos életében oly fontos és kedves népi kollégiumi mozgalom tevékenységének tudományos újraértékelése, azonnal bekapcsolódott a Kardos László vezette munkába. Részt vett a kutatás megszervezésében, és a Statisztikai Hivatal kiadásában megjelentette az egykori népi kollégisták eredetét és pályafutását feltáró szociológiai tanulmányát. Eközben érdeklődése (és természetesen szenvedélye) egyre inkább a kisebbségek felé fordult. Magyarországon a szegények és a cigányok, a határon túl főleg az erdélyi magyarság sorsa foglalkoztatta. Mihelyt alkalom nyílt rá, egyre gyakrabban utazott Erdélybe, az ottani magyar értelmiség jeles képviselőivel személyes ismeretséget és sokakkal szoros barátságot kötött, Budapesten eljár az ügyeikben, és az elsők között volt, akik a lehetőségek adta keretek között újságokban és folyóiratokban feltárták a magyar kisebbség megoldásra váró problémáit.

1979 októberében azon - nem kevés - egykori ötvenhatosok között találjuk, akik habozás nélkül csatlakoztak a csehszlovák Charta 77 képviselőinek letartóztatása elleni tiltakozáshoz. 1979. december 6-án - barátai előtt is gondosan, fegyelmezetten leplezett - depressziója úrrá lett rajta, a társadalmi és politikai helyzetet kilátástalannak, saját állapotát reménytelennek ítélve, öngyilkosságot követett el. A Petőfi Kör egykori titkáráról a sajtó nem emlékezett meg, még azok a lapok sem közölhettek nekrológot, amelyekben rendszeresen publikált. Temetésén ötvenhatos bajtársai nevében Vásárhelyi Miklós, az egykori népi kollégisták nevében Győrffy Sándor beszélt - sok száz megjelent gyászoló jelenlétében. Tánczos Gábor hamvait 1990-ben a 300-301-es parcellában, kivégzett bajtársai közelében helyezték végső nyugalomra.

1928. április 2-án született Budapesten.

1944. májusban Bécsbe deportálták.

1945. májusban hazatért Bajára.

1945. szeptember 5-én belépett a Magyar Kommunista Pártba.

1947. június 7-én érettségizett a bajai III. Béla Cisztercita Gimnáziumban.

1946 Budapestre költözött és népi kollégista lett.

1947. ősztől - megszakításokkal - 1953-ig a Pázmány Péter, illetve Eötvös Loránd

Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója.

1947. szeptembertől a Magyar Diákok Nemzeti Szövetségének egyik vezetője.

1951 nyarán eltávolították a DISZ apparátusából.

1953. július 17-én kitüntetéses diplomával befejezte egyetemi tanulmányait, majd tanársegéddé nevezték ki a filozófiai tanszékre.

1954. szeptember 1-jén a DISZ főiskolájára helyezték át.

1955. március 25-én megalakult a Petőfi Kör, amelynek titkára lett.

1956. április 18-án felszólalt a Petőfi Kör jugoszláv irodalmi estjén, május 9-én és 22-én elnököl a közgazdászok vitáján, május 30-án és június 14-én a filozófiai vitán.

1956. júniusban az Új Hangban megjelent Gondolatok a fiatal értelmiségről című tanulmánya.

1956. június 27-én felszólalt a Petőfi Kör sajtóvitáján.

1956. szeptember 4-én személyesen is megismerkedett Nagy Imrével Kodály Zoltán-Petőfi Sándor: Nemzeti Dal c. művének bemutató előadásán a Károlyi-kertben.

1956. szeptember 19-én bevezette a Petőfi Kör őszi vitasorozatát.

1956. október 14-én megjelent Tisztító szenvedéllyel c. vezércikke a Művelt Népben.

1956. október 22-én informálisan jelölték a DISZ Központi Vezetőségébe. Este a Szabad Ifjúság és más napilapok szerkesztőségében tárgyalt.

1956. október 23-án felvonult a diáktüntetésen és az éjjelt az utcán töltötte.

1956. október 24-én az MDP Központi Vezetőségének székházában tartózkodott, politikai segítséget kívánt nyújtani Nagy Imrének, de Gerő Ernő kitiltotta az épületből. Délután a Rádió sugározta a Petőfi Kör általa megfogalmazott békéltető felhívását.

1956. október 28-án részt vett a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának megalakításában és aláírta annak felhívását.

1956. november 3-án délután részt vett a Petőfi Kör újjáalakításában.

1956. november 4-én Milovanov jugoszláv diplomata hívására a jugoszláv követségen menedékjogot kapott.

1956. november 25-én Nagy Imrével és társaival elhagyta a jugoszláv követséget, és a szovjet állambiztonsági szervek - miután minden együttműködést megtagadott a Kádár-kormánnyal - a romániai Snagovba szállították és internálták.

1957. március 17-én magyar állambiztonsági tisztek Romániában letartóztatták és Budapestre szállították.

1957. májusban Révai József a Társadalmi Szemlében Az ellenforradalom faltörő kosának nevezte.

1958. június 11-én tanúként hallgatták ki a Nagy Imre-perben.

1958. augusztus 18-án a Legfelső Bíróság Népbíróági Tanácsa jogerősen 15 évi börtönre ítélte. 476-079 számon törzskönyvezték a Budapesti Országos Börtön kistfogházában.

1959. májusban a márianosztrai börtönbe szállították, ahonnan

1962. április 3-án egyéni kegyelemmel szabadult.

1962. ősztől 1970-ig a VI. kerület, Népköztársaság útjai dolgozók gimnáziumában irodalmat tanított.

1970-től az Országos Pedagógiai Intézet tudományos munkatársa.

1977-től a Fényes szelek nemzedéke című, a népi kollégiumokkal foglalkozó forráskiadvány szerkesztőbizottságának tagja.

1979. október 29-én aláírta a Charta 77 csehszlovák polgárjogi mozgalomban részt vevők letartóztatása elleni tiltakozó nyilatkozatot.

1979. december 6-án öngyilkosságot követett el.

Szerző: Hegedűs B. András

Mult-kor.hu